

FEJEZETEK A HAZAI NEMZETISÉGI OKTATÁS TÖRTÉNETÉBŐL A NÉPI DEMOKRATIKUS ÁTALAKULÁS ELSŐ ÉVEIBEN (1944—1946)

A nemzetiségi lét egyik legjellemzőbb és leglényegesebb megkülönböztető jegye az anyanyelv, ennek használata és művelése, ezzel együtt a nemzetiségi kultúra és hagyományok ápolása, illetve továbbfejlesztése. Ezért a nemzetiségek oktatásügye, anyanyelvi nevelése-oktatása a nemzetiségi létnek és kulturális tevékenységnek az egyik alapfeltétele.

A Horthy-korszak iskolarendszere minden vonatkozásban — tartalmában és szerkezetében — elmaradott volt. Az itt kapott művelődési anyag sovíniszta, nacionalista, irredenta szellemmel volt átitatva. A magyar iskolákhoz viszonyítva még elszomorítóbb volt a nemzetiségi oktatás. Az ország felszabadulásával, majd a népi demokratikus forradalom kibuzakozásával nemzetiségpolitikánk is megváltozott. Két vonalon, egymással párhuzamosan indult meg a nemzetiségi oktatás és közművelődés területén az egyenjogúság kivívásáért a harc. Szinte spontán módon folytatták néhány nap, illetve hét kihagyásával a tanítást azok a nemzetiségi iskolák, ahol a felszabadulásig is anyanyelven folyt az oktatás. Ezek közé tartoztak a görögkeleti egyház által működtetett szerb elemi iskolák. Ezekben az iskolákban, ha a tanító még katona volt a község papja indította meg az oktatást.¹ Ezek a görögkeleti lelkészek a felszabadulás időszakában már aktív tagjai a Magyarországi Szlovákok Antifasiszta Frontjának. Hívei és kezdeményezői a nemzeti megbékélésnek. A felszabadító csapatok előrehaladásával újból elkezdődött az iskolákban a tanítás.

A Bács-Bodrog megyei német községekből igen sok német nemzetiségű lakos menekült el. Többen még a német megszállás idején a kötelező bevonulás elől a szét-szórt tanyákon találtak menedéket, mások a fasiszta propaganda hatására a szovjet csapatoktól — okkal vagy ok nélkül — félve indultak nyugatra. 1944 végén és 1945 tavaszán már jelentős a visszaszivárgás. A felszabadított területeken — többek között Bács-Bodrog megyében is — tanítóhiánnyal küszködtek. Sok volt közülük még katona és volksbundista, de a tanítás ennek ellenére megindult. A bácsalmási római katolikus népiskola igazgatója a tanfelügyelőnek küldött jelentésében elmondja, hogy a németajkú lakosságot az SS kötelékébe való bevonulással zaklatták, és ezért a szülők sok esetben elbujdostak gyermekeikkel együtt.²

Beszámolnak ezek a jelentések arról is, hogy a szovjet hadsereg mindenütt segített abban, hogy a tanítás minél előbb meginduljon. Ahol tehették, fűtőanyaggal látták el a már működő iskolákat. Az iskola belső ügyeibe nem szóltak. Viszont a délszláv partizánok a Kulturbund működésének retorziójaként nem tettek különbséget fasiszta és nem fasiszta német között. „Úgy, hogy most sok helyen ugyanazok

¹ Magyarcsanádon Gedos Veimir, Szőregen Nikolasev Zsiván görögkeleti lelkészek tanítottak.

² Bács-Kiskun megyei Levéltár Tanfelügyelői jelentések 679/1945; 778/1945; 1361-9/1945; 1582/1945.

szenvednek, akiket az ősszel a Kulturbund üldözött!” — jelenti a bácsalmási népiskola igazgatója.³

A legtöbb helyen a német tagozatú iskolákban a tanítást csak 1945 március-, áprilisában indították be. A gyermekek többsége addig a magyar tagozaton tanult. A visszaszívargás tömegessé válása után egyre több helyen indult meg a német nyelven történő oktatás. A tanítás magyar tankönyvekből, de német nyelven folyt.⁴

A felszabadult területeken jelentős hatást gyakorolt a pedagógusokra és a közvéleményre az a hivatalos álláspont, amelyet Révész Imre debreceni református püspök, tankerületi főigazgató képviselt.⁵ Koncepciójának alap gondolatai megegyeztek a Kommunista Párt állásfoglalásával, amely „Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programja” címen (az előző napon) november 30-án — jelent meg a debreceni Néplapban. (December 10-én a Délmagyarországban) A nyilatkozatot a KMP, az SZDP és a Nemzeti Paraszt Párt legtöbb újsága közölte. Előremutató nyilatkozata úttörő volt, baloldali álláspontot követett, mint később a VKM vezetőinek többsége.

A közoktatás helyzetének alakulása szoros kölcsönhatásban állt hazánk nemzetközi és belpolitikai helyzetében végbement változásokkal. Az Ideiglenes Kormány működésének megkezdésekor már kirajzolódta a forradalmi és reakciós erők közötti harc körvonalai a közoktatás területén is. Az iskolák megnyitása, az oktatás megkezdése ellen nyíltan még a reakciós erők sem mertek fellépni. A tárgyi feltételek megteremtésére irányuló munkában megvalósult a helyi hatóságok, szülők, iskola-fenntartók, pedagógusok összefogása. S ha sok helyen szükségstantermekben is, de megindult a tanítás. Az oktatás demokratikus átalakításának szükségességét mindenki hangoztatta, de ennek tartalmát tekintve, már erősen megoszlottak a vélemények. Sok vita folyt az oktatás személyi feltételeinek biztosításáról és az irányítás mikéntjéről is. Az Ideiglenes Kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere — gróf Teleki Pál, volt miniszterelnök fia — Teleki Géza lett. Teleki ahhoz a magyar uralkodó osztályon belül kialakult németellenes csoporthoz tartozott, akik 1944 szeptemberében fegyverszünet megkötésére szólították fel Horthyt. Teleki személyét nem kifogásolhatta a római katolikus egyház a miniszteri székben, hiszen köztudott volt jó kapcsolata a konzervatív egyházi vezetőkkel.

Teleki várakozó álláspontra helyezkedett a kibontakozó forradalmi erőkkel. Ezt fogalmazta meg 1944. december 24-én adott nyilatkozatában: „A helyzet teljes megismeréséig nem ígérhetek semmit. A leglényegesebb feladatomban azt tartom, hogy a munka az egész vonalon meginduljon, fontos, hogy legyen tanítás az alsó és középfokú iskolákban, az egyetemeken és az akadémiákon. Ha megindul az élet, előttem lesznek a helyzetjelentések, megteesszük majd a lépéseket, amelyek alapjai lehetnek a demokratikus Magyarország felépítésének.”⁶

Teleki jól tudta, hogy 1945 tavaszának politikai légkörében nyíltan nem hozhat antidemokratikus intézkedéseket. Az időhúzás, a halogatás taktikájára, a tényleges, meglévő nehézségekkel való érvelésekre kellett berendezkednie.

Az Ideiglenes Kormány vallás- és közoktatásügyi miniszterének első rendelete, amely országos jelentőségű kérdésekben foglal állást, január 19-i keltezéssel jelent meg a Magyar Közlöny 1945. évi február 15-i számában. Ez a rendelet a közoktatás-

³ Bács-Kiskun Megyei Levéltár Bács-Bodrog-Baja Tanfelügyelői jelentése 679/1945.

⁴ Bács-Kiskun Megyei Levéltár Tanfelügyelői jelentések, Csávoly 1361/1945. Igazgatói jelentés a tanítás megindításáról.

⁵ Délmagyarország, 1944. december 10. Révész püspök nagyjelentőségű utasítása a tanárokhöz és tanítókhoz

⁶ Néplap, 1944. dec. 24.

ügyi igazgatás megszervezéséről szól. A tankerületek területi beosztását az 1935. évi rendelkezéseknek megfelelően állítja vissza. A tankerületi főigazgatók hatáskörét az ellenforradalmi rendszer által szabályozott törvények alapján állapította meg. Utasítja a főigazgatókat, hogy tankerületükben minden közvetlen rendelkezésük alatt álló iskola működéséről gondoskodjanak. A tankerületi főigazgatók kötelességévé teszi, hogy a nem közvetlen irányításuk alá tartozó iskolák főhatóságait — tehát az egyházakat — hasonló intézkedések megtétele végett keressék meg. Engedélyezi a tankerületi főigazgatóknak, hogy ideiglenesen alkalmazhatják a menekült tanítókat és tanárokat, valamint azokat a tanerőket, akik oklevéllel nem rendelkeznek, és még ez ideig nem voltak kinevezve. Utal arra is, hogy az 1935. évi rendelet szerint szervezzék meg a tankerületi közoktatási tanácsot. A tanácsba vonják be az összes iskolatípusok egy-egy képviselőjét, valamint az iskolafenntartó egyházak főhatóságait. A korábbi szokásnak megfelelően a rendeletet „valamennyi főtiszteletű egyházi főhatóságnak” is megküldte a miniszter.⁷

A rendelet lényeges kérdésekben állást foglalt, amennyiben a kormány intézkedési jogát a trianoni határokon belül ismerte el. Ugyanakkor, hogy mi legyen az iskolák demokratikus átalakítására irányuló törekvésekkel, nem adott választ. Az első összejövetkezésre a menekült tanítók és tanárok alkalmazása adja a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Szövetségével. Az egyházi főhatóságok számára viszont jeladás volt, tevékenységük, aktivitásuk fokozására az ifjúság eszmei, politikai befolyására. Ez a rendelet igazi politikai jelentősége.

Március elsején egy másik, ugyancsak fontos, az 1944/45. iskolai év szabályozásával foglalkozó rendelet és a hozzá tartozó általános utasítás jelent meg. E két alapküldemény az Ideiglenes kormány állásfoglalását, orientációját tartalmazta a közoktatás kérdéseiben.⁸

E rendeletek tulajdonképpen jóváhagyták az oktatás beindításának eddigi gyakorlatát. Az oktatás tartalmának demokratikus irányú követelményeit igen óvatosan fogalmazták meg. Egy szóval sem utaltak a reakciós nevelőknek az iskolából való eltávolítására, vagy a vezetők cseréjére. A tananyagok átdolgozását csak mint elvégzendő feladatot jelölték meg, mint amiről külön rendeletben fognak részletesen intézkedni. Telekiék politikai koncepciója nyilvánvaló, minél kisebb és kevesebb lépést tenni az oktatási rendszer és az oktatás tartalmi megváltoztatásában. Minél többet átmenteni a letűnt rendszer embereiből és szelleméből. Hasonló módszer és gondolat tapasztalható a szomszédos országok népeivel való kapcsolat felvételénél.

1945 nyarán kezdeményezés történik a „Balkán Bizottság” újjáalakítására.⁹ A tervezet a következőket tartalmazza: „Egy pillantást kell vetnünk Európa térképére és az máris megmutatja nekünk Magyarország igazi kulturális és gazdasági politikáját. Ez pedig abban szögezhető le, hogy — Keletre Magyar! — más szóval híd lenni Kelet és Nyugat felé — azaz közvetítő szerepet játszani a két világ között.” Ebből a programból a magyar nacionalizmus továbbélése olvasható ki.¹⁰

De olyan nézet is kialakult, hogy a szomszédos államokban a magyar kisebbségek aránylag nagy tömegei élnek, a felvett kulturális közeledést a kisebbségek kulturális ügyének rendezésével kell kapcsolatba hozni. Ezek az alternatívák mind

⁷ A Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter 5600/1945. VKM sz. rendelete a közoktatásügyi igazgatás megszervezése tárgyában, Magyar Közlöny, 1945. február 15. (4. szám).

⁸ E két rendelet: a Vallás- és közoktatásügyi Miniszter 56 001/1945. VKM sz. rendelete az 1944/45. iskolai év szabályozása tárgyában és a VKM 56 002/1945. sz. általános utasítása az 1944/45. iskolai évre.

⁹ Új Magyar Központi Levéltár Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter iratai 1945/40 005.

¹⁰ Új Magyar Központi Levéltár VKM 62 840/1946.

valamiért, valamihez kötve alakultak ki és nem önzetlenül, más népek nemzeti szabadságát elismerve, mint egyenrangú szomszédos állam. Ez az álláspont tükröződik Teleki Géza levelében, amelyet a külügyminiszternek írt 1945 nyarán. A békeelőkészítő munka során szükségesnek tartaná egy olyan tudományos mű megírását, amelyből kitűnne, hogy a magyar kultúra — különösen az utóbbi húsz esztendőben — távolról sem volt olyan egyoldalú német beállítottságú.¹¹ Ezen munka megírása 1945 nyarán már folyamatban volt. A vallás- és közoktatásügyi miniszter ezt a munkát el szeretne volna juttatni a közép-, valamint dél-kelet európai kérdések angol, amerikai és szovjet szakértőinek. Úgy vélte, ez a munka a béketárgyalások hangulati előkészítésénél számunkra megfelelően befolyásolhatja a nagyhatalmakat.

A Teleki Intézet 1945 nyarán javaslatokkal fordul román tudományos intézetekhez, amelyben a Duna melletti népek tudományos kapcsolatainak kialakításához és az ehhez szükséges légkör megteremtéséhez kér segítséget. A javaslatban szerepelt kiadványcsere, kutatók cseréje, közös történelmi problémák együttes feldolgozása, összehasonlító történelmi kongresszus összehívása stb. A levél megfogalmazója, dr. Paikert Géza miniszteri tanácsos véleménye szerint a „próbaképpen” tett javaslatokat a román intézmények, sőt a sajtó és rádió is kedvezően fogadta.¹²

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium részéről megindult az információk szerzése arra vonatkozóan, hogy a környező országokban a magyar nemzetiségek számára milyen oktatási, kulturális feltételeket teremtettek. Erről a vallás- és közoktatásügyi miniszter a következő megállapítást mondja: „A dunavölgyi gondolatnak és együttműködésnek a szomszédos államokban más és más feltételei vannak.”¹³ Véleményük szerint Csehszlovákia jelenti a legnehezebb feladatot. Az információk szerint a „második” Csehszlovákia arra hivatkozik, hogy ki akarja kerülni azt a katasztrófát, amely 1938-ban a nemzetiségek miatt következett be. A VKM a normális kapcsolatok felvételét lehetetlennek tartja. Romániában — a jelentések alapján — a kormánykörök erőteljesen hangoztatják a román—magyar együttműködés szükségességét. A magyar nemzetiséggel való hivatalos bánásmód is arra mutat, hogy a kapcsolatok kibontakozásának kedvezőek a feltételei. De egyben felvetődik, hogy az elmúlt idők retorziójaként egyes román politikai körökben éles magyarellenesség tapasztalható.

Jugoszláviával látják a legkedvezőbbnek a kapcsolatok felvételét. Fontosnak tartja a VKM a kialakítandó kapcsolatokat az itt élő magyarság szempontjából is. Nem kis önelégültséggel jegyzi meg, hogy az iskolaügy vonalán a magyar kormányzat eddig is megtett minden tőle telhetőt. Azaz megengedte, hogy a szerb és horvát iskolákban az oktatás meginduljon. Az igazság az, hogy 1945 második feléig sem érdekében, sem ellene a magyar kormány nem tesz semmit. Sőt az eredmények bizonyos tudatában módot adott arra, hogy a hazai délszlávok oktatási és kulturális helyzetét jugoszláviai vegyesbizottság vizsgálja felül.¹⁴

A VKM az elmélet szintjén igyekszik a nemzetiségek jogait biztosítani, de amikor a gyakorlatra kerül a sor, egész más kép tárul elénk. Bizonyítja ezt több tankerületi főigazgató jelentése a VKM-nek és a leiratok is, amelyek a minisztériumtól érkeznek a tanügyi feladatok közvetlen végrehajtásához. A Magyarországi Délszlávok Antifasiszta Frontja harcolt a legaktívabban az anyanyelvi oktatásuk mielőbbi megindításáért. Nem várt felsőbb utasításokat, feladatának tartotta, hogy helyi kezdeményezésekre meginduljon az oktatás a lakosság számára is megfelelő tanerőkkel.

¹¹ Új Magyar Központi Levéltár VKM Nemzetiségi ügyek 61 622/1945.

¹² Új Magyar Központi Levéltár VKM Nemzetiségi ügyek 51 259/1945.

¹³ Új Magyar Központi Levéltár VKM Nemzetiségi ügyek 62 840/1945.

¹⁴ Új Magyar Központi Levéltár VKM Nemzetiségi ügyek 62 840/1945.

Több alkalommal szembeszállt a reakciós körök ellenállásával, különösen a katolikus egyházzal.

A pécsi tankerületi főigazgató a VKM-nek küldött jelentésében olvashatjuk, hogy a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontja a délszláv lakosság körében kisebb méretű, inkább tapogatózó jellegű agitációs tevékenységet folytat. Bár — véleménye szerint — az érintett lakosság a nemzetközi helyzetre való tekintettel még óvatosabb magatartást tanúsít, mint a múltban.¹⁵ A tankerületi főigazgató még ezt is soknak tartotta.

Igen érdekes véleményt tükröz egy másik jelentés. B. M. hercegszántói horvát nyelvű tanítónő új helyre kérte áthelyezését. A bajai tanfelügyelő felhívta a tankerületi főigazgató figyelmét, hogy a kérelmező úgy fogalmazta meg kérelmét, hogy ... „a Magyarországi Délszlávok Antifasiszta Frontja tanítóinak névsorában...” maradjon. A tanfelügyelő felháborodva írja: ... „mintha ez külön státusz volna! Ennek a szervezetnek délszláv ügyekben a minisztériummal szemben bizonyos ellenőrzési, sőt rendelkezési jogai volnának?” Erőteljesen követeli, oda kell hatni, hogy ez a tévhit a délszlávok között megszűnjön!¹⁶

Az ország felszabadulása után kibontakozott forradalmi átalakulás elindította az iskolarendszer osztályjellegének felszámolását, az uralkodó osztályok kulturális monopóliumának megszüntetését is. A köznevelés reformtervezetét a VKM-ben egy baloldali pedagógusokból álló munkacsoport Kovács Máté osztálytanácsos vezetésével készítette elő. Ennek alapján született meg az előterjesztés az általános iskola felállításáról, amelyet a minisztertanács 1945. aug. 16-án elfogadott. Az augusztus 18-án megjelent kormányrendelet kimondja, „hogy a népiskola 1—8. osztályai, a gimnázium, illetőleg a polgári iskola 1—4. osztályi helyett” általános iskola elnevezéssel új iskolát kell szervezni.¹⁷

A miniszteri végrehajtási utasítás szűkszavúan intézkedett: „a nyolc osztályos általános iskola első és ötödik osztályát az 1945/46. iskolai évben mindazokon a helyeken meg kell nyitni, ahol a személyi és tárgyi feltételek megvannak, vagy megfelelő intézkedésekkel (nevelők áthelyezése stb.) biztosíthatók. Az általános iskolákban átmenetileg a polgári iskolai rendtartást kell alkalmazni.¹⁸

A rendeletet a tanfelügyelők 1945 szeptemberében juttatták el valamennyi állami és egyházi iskolába. Azokat az egytanítós iskolákat, ahol a tanuló létszáma a 40 főt meghaladta, kéttanítós iskolákká kellett átalakítani. Nem képezhetett akadályt az sem, ha egy helységben két vagy több hitfelekezet tartott fenn iskolát. A két iskolafenntartónak meg kellett állapodni abban, hogy melyik iskolában tanítsák az alsó és melyikben a felsőtagozatot. Ha a felekezetek nem tudtak megegyezni, a döntés joga a tankerületi főigazgatóé volt. Nem vonatkozott ez a rendelkezés a különböző tanítási nyelvű népiskolákra. Ha röviden is, megjelent egy rendelkezés, amely a felszabadulás után először foglalkozott az ország területén élő nemzetiségek oktatási helyzetével. A Köznevelés 1945. novemberi száma teszi közzé a vallás és közoktatásügyi miniszter 68 800/1945. VKM sz. rendeletét a nemzetiségekhez tartozó tanulók anyanyelvi oktatásáról szóló 10 030/1945 M. sz. rendelet végrehajtása tárgyában.¹⁹

¹⁵ Új Magyar Központi Levéltár VKM Nemzetiségi ügyek 59 031/1946.

¹⁶ Új Magyar Központi Levéltár VKM Nemzetiségi ügyek 88 917/1946.

¹⁷ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 6650/1945. sz. miniszterelnöki rendelete az általános iskola megszervezése tárgyában. Köznevelés, 4. sz. 1945. augusztus 15.

¹⁸ A magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter 37/1945. VKM sz. rendelete az iskolai év megnyitása és szabályozása tárgyában. Köznevelés 1945. augusztus 15.

¹⁹ Magyar Közlöny, 164. sz. 7. §.

A rendelet felhívja a figyelmet, hogy mindazokban a helységekben, ahol az addigi (tehát magyar) oktatási nyelv megváltoztatására kívánság merül fel, a nemzetiségi anyanyelvű tanulók szülei titkos szavazással döntsenek, hogy gyermekeik számára anyanyelven folyó oktatást kívánnak-e a magyar nyelvnek, mint tantárgynak a tanításával, vagy az anyanyelvet csupán külön tantárgyként kívánják tanulni. A tanfelügyelők 1945. december 15-ig kötelesek voltak intézkedni a titkos szavazás előkészítéséről, amelyet 1945. december 31-ig kellett végrehajtani. Ez a rendelkezés népiskolára, illetve általános iskolára, gimnáziumokra is vonatkozott bizonyos módosításokkal.

A rendelet végrehajtását bonyolította és nehezítette az a kitétel (2 §/1.), mely szerint a népiskolákban, illetőleg az általános iskolákban legalább 10 egy nemzetiséghez tartozó tanuló szülőjének kérésére a titkos szavazást kellett rendezni. A kérést a tanfelügyelőnél írásban vagy az iskola igazgatója előtt szóban kellett előterjeszteni.

A rendelkezés igen precízen dolgozta ki a szavazás menetét. Amennyiben az új nemzetiségi nyelvű tagozatra legalább húsz szavazatot leadtak, és az iskola, illetőleg az iskolai tagozat megnyitásának személyi és dologi feltételei biztosítva voltak, a tanfelügyelőknak az iskola megnyitásáról rövid határidőn belül intézkednie kellett. A személyi és tárgyi feltételek hiányában a tankerületi főigazgató volt felelős azért, hogy azokat megteremtsék.

A rendelkezés igen nehéz feladat elé állította a tankerületi főigazgatók többségét. A tárgyi feltételeket — annak ellenére, hogy igen sok volt a háborús kárt szenvedett iskola, különböző épületekben, elhagyott kastélyokban —, még biztosítani lehetett. A személyi feltételek megteremtése jelentette az igazán nehéz feladatot. Román, szlovák, horvát, szlovén és lényegében még szerb tanítóképzés a Horthy korszakban Magyarországon nem volt. Így a legtöbb helyen a nyelvet csak beszéd szinten ismerő pedagógusokkal lehetett (csak) megoldani. Az öntudatosodó szerb-horvát lakosság több helyen nem fogadta el a reakciós, sovíniszta tanítókat, akiket a tanfelügyelőségek kijelöltek. Ezen a területen túlkapások is történtek. Különösen a Bácskából menekült tanítókkal szemben volt nagy a bizalmatlanság.

Az alsó fokú oktatásával egy időben jelent meg a nemzetiségek középfokú oktatásáról szóló rendelet. Újszerűnek mondható a 13. §. E szerint a belügyminiszter által engedélyezett nemzetiségi kulturális egyesületek — ide tartozott pl. a Szlovák Antifasiszta Szövetsége is — tarthattak fenn oktatási intézményt. „Amennyiben nemzetiségi tanítási nyelvű gimnáziumot, polgári iskolát kívánnak fenntartani, kérhetik ilyen iskola engedélyezését olyan helységekben, ahol, vagy amelyek környékén az illető nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárok nagyobb számban élnek, illetőleg ahol a tanulók várható száma a tanulótanpótlást valószínűvé teszi. Az iskola megnyitását engedélyezni kell, ha az iskolába osztályonként legalább húsz tanuló jelentkezik.”²⁰

Ekkor vetődik fel először Békéscsabán szlovák, Gyulán román gimnázium és kollégium szervezésének a gondolata. A tanyai tanulók részére is ekkor kezdődik meg a báziskollégiumok beindítása. Becker Vendel szegedi tankerületi főigazgató dr. Inczefy Géza tanárt (később a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Nyelvészeti Tanszékének vezetője) javasolja a VKM-nek a gyulai román gimnázium megszervezésére. Tevékenységét végül is a vonatkozlekedés és az ellátási zavarok miatt nem tudta megkezdeni.²¹

A rendelet mellékletét képezi a nem magyar tanítási nyelvű egy tanítós osztatlan,

²⁰ VKM 68 800/1945. sz. rendelete a nemzetiségi tanulók oktatásáról. Köznvelés 1945. november

²¹ Új Magyar Központi Levéltár VKM Nemzetiségi ügyek 6327/1946.

két tanítós részben osztott és három tanítós részben osztott népiskola óraterve is. Az egytanítós iskolában 61 óra, a két tanítós iskolák 1—4. osztálya 28, 5—8 osztályában 31,5; míg a három tanítós iskolák 1—2. osztályában 25. 3—4. osztályában 28, 5—8. osztályáig 31,5 óra volt a kötelező óraszám. Az viszont elmondható, hogy ebben az időszakban osztott nemzetiségi iskola még nem volt.

Az óratervben az 1—4. osztályban heti 1—2,5 óra, 5—8. osztályban 3 órát kellett kötelező jelleggel magyar nyelv oktatására fordítani. A magyar nyelvoktatásba beletartozott a beszédgyakorlat, olvasás, írás, fogalmazás, nyelvi ismeretek alapelemei stb. A többi tantárgyat anyanyelven kellett tanítani. Új tantárgyként lépett be az 5—8. osztályokban a „mindennapi kérdések”, amelyben állampolgári kötelességeket és jogokat tanítottak.

A rendelet 16. §-a szerint a nemzetiségi iskolák tantervét az iskolafenntartó meghallgatásával a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapította meg. Az iskolafenntartó még sok helyen az egyház, így a szerbeknél a görögkeleti egyház, de több iskolával rendelkeztek a belügyminiszter által jóváhagyott kulturális egyesületek, amelyek a mai nemzetiségi szövetségek őseit képezték. Amíg a vallás- és közoktatásügyi miniszter nem rendelkezett tanterveikről, addig a magyar tanítási nyelvű iskolákban érvényes tantervi anyagot kellett értelemszerű módosítással tanítani. A tananyag a különböző felekezeti iskolákban és állami iskolákban és a nemzetiségi iskolákban óriási különbséget mutatott. Volt olyan régi hagyományok alapján működő egyházi iskola (pl. görögkeleti szerb), amely az 1868-as tantervek alapján dolgozott, vagy az újonnan megalakult horvát és szlovén iskolák, ahol semmilyen tankönyvvel, segédanyaggal nem rendelkeztek és csak az írás és olvasás tanítására szorítkoztak, de voltak olyan nemzetiségi iskolák, ahol a tanítóhiány miatt még ez sem volt megoldható.

A tanítási anyag egységessége csak az iskolák államosítása után és az egyes nemzetiségi iskolák tanterveinek és tankönyveinek megjelenése után vált lehetségessé.

A rendelkezés három lényeges kitétele:

- az iskola fenntartására, felügyeletére és igazgatására vonatkozó szabályok a tanítási nyelv változása esetén sem módosultak;
- a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolák ugyanolyan feltételek mellett és ugyanolyan arányban részesülnek államsegélyben, mint a hasonló jellegű és fajú magyar tanítási nyelvű nem állami iskolák;
- azt az iskolát, amelyben a rendelet alapján a tanítási nyelv megváltozott, ugyanolyan állami támogatásban kell részesíteni, mint eddig részesült.

A rendeletnek ezek a kitételei különösen az egyházak által fenntartott nemzeti-
iségi iskolákat érintette kedvezően, hiszen birtokaik felosztása után képtelenek lettek volna önerőből biztosítani az oktatás tárgyi feltételeit. A vallás- és közoktatásügyi miniszter valamennyi tankerületi főigazgatónak és tanfelügyelőnek felhívta a figyelmét arra, „...hogy a hitfelekezeti népiskolák zavartalan működése, a földreform végrehajtása következtében az iskolafenntartó egyházak anyagi helyzetében beállott változások ellenére biztosítható legyen, ezen iskolák az 1945—46-os tanévtől kezdve dologi államsegélyben részesüljenek.”²² Röviddel ez után egy másik levélben kiegészítő-
képpen közli a VKM, hogy a rendelet vonatkozik a görögkeleti szerb és görögkatolikus román egyházközösségek által fenntartott népiskolákra is.²³

A VKM-ben a rendelet megszövegezésénél olyan formálisnak tűnő dolgokra is

²² Csongrád megyei Levéltár Csanád megyei Tanfelügyelőség iratai 1727/1946.

²³ Csongrád megyei Levéltár, Csanád megyei Tanfelügyelőség iratai 98/1946; 2429/1946.

gondoltak, mint a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolákban a nyomtatványokon, bizonyítványokon és az iskolai pecséten a szöveget az illető nemzetiség nyelvén is fel kellett tüntetni. „A magyar és nemzetiségi nyelvű szöveget tetszés szerinti sorrendben egyenlő nagyságú betűkkel kell használni.”

A nemzetiségi nyelven oktató iskolák mellett tanulhatták anyanyelvüket azok a tanulók is, akik magyar tanítási nyelvű iskolába jártak. A nemzetiségi nyelvet heti 3—4 órában, mint nem kötelező rendes tárgyat az önként jelentkező tanulók is tanulhatták. Ha összehasonlítjuk, hogy a nemzetiségi iskolákban a rendelet az óratervben a magyar nyelvre 3 órát fordít a legnagyobb óraszámban, ezen a területen is a teljes egyenjogúságot biztosítja.

A nemzetiségi oktatás tárgyában kiadott rendelet végrehajtását több tényező segítette, de nem volt kevés a visszahúzó körülmény sem.

A kezdeti eredmények szépek voltak. Békéscsábán az 1945/46-os tanévben megkezdte működését a 8 osztályos szlovák tanítási nyelvű gimnázium, Tótkomlóson pedig a 4 évfolyamú polgári iskola. A szlovákságnak két hetilapja is megjelent: a Sloboda és a Slobodny Hlas. A két lap szerkesztőgárdája köré tömörült szlovákok néhány hónap alatt több könyvkiállítást rendeztek. Ők rakták le az alapját a hazai szlovákság szellemi és gazdasági művelődésének.²⁴

A Magyar Kommunista Párt és a baloldali erők következetesen felvették a harcot az oktatásügyi vezetésben meghúzódoó reakció ellen. Első lépés volt a fasiszta szellemű tankönyvek bevonása, a pedagógusok átképzésének megkezdése és a reakciós tanügyi vezetők eltávolítása. Sok harc folyt a helyi reakciós tanügyi vezetéssel is. Pl. panaszt nyújtott be a Magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz és a Magyar Kormányhoz a Szentgotthárdi Antifasiszta Szlovének Szervezete. A beadványban elmondják, hogy az itt élő szlovének a Jugoszláviában élő szlovénekkal egy nyelvemzetet alkotnak, szlovén nyelven beszélnek, és arra kérik Vorosilov tábornagyot, hogy a szlovén gyermekek Rábatótfalun, Szakonyfalun, Alsószölnökön, Felsőszölnökön, Permisén és Apátistvánfalván szlovén nyelvű oktatásban részesüljenek. A VKM IV. Ügyosztálya táviratban utasította a szombathelyi tankerületi főigazgatót, hogy a nevezett községekben biztosítsák a gyermekek anyanyelvi oktatását. Dr. Sulyok Kálmán szombathelyi tankerületi főigazgató ugyan azonnal intézkedett, de jelenti azt is a IV. Ügyosztálynak, hogy nem ért egyet az utasítással. Kifejti, hogy a hazai vend nyelv nem azonos a szlovén nyelvvel.²⁵ Arról azonban a tankerületi főigazgató megfélekedett, hogy az itt élő vendek irodalmi szlovén nyelven soha oktatásban nem részesültek, de még az általuk beszélt nyelvjárást is csak otthon, saját szűk körükben, a családban használták.

1945 végére a 10 030/1945 M. E. számú rendelet hatására a nemzetiségi vidékeken jelentős számú szerb, horvát, szlovén, szlovák, román és német tanítási nyelvű iskola kezdte meg működését. A IV. Ügyosztály jelentésben kérte a tankerületi főigazgatóktól azt, hogy hol és milyen nemzetiségi iskola működik. Erről kimutatás is készül. Ez a kimutatás azonban nem teljes. Pl. kimaradt a Szegedi Tankerületi Főigazgatóság adatai. Pedig 1944 októberétől megindult a szerb nyelvű oktatás Magyarcsanádon, Battonyán, Deszken, Újszentivánon és Szőregen. Feltehető, hogy a kimutatás egyéb területen is hiányos. Egyáltalán nincs adatunk az Észak-Magyarország területén élő jelentős számú szlovák lakosságnak anyanyelvi oktatásáról. De nem tartalmazza a kimutatás a Magyarcsanádon és Gyulán működő görögkatolikus román tanítási nyelvű népiskolákat sem.

²⁴ Köznevelés, 1945. 9. sz. WAGNER FERENC: Nemzetiségpolitika és demokrácia.

²⁵ Új Magyar Központi Levéltár VKM Nemzetiségi ügyek 21 241/1946.

A német tanítási nyelvű iskolákról nem készült kimutatás. A hivatalos adatok nem szóltak róla. Hallgatólagosan tudomásul vették működésüket.²⁶

A bajai tanfelügyelői jelentések utalnak létezésükre, de a meginduló kitelepítések visszafejlesztik iskolahálózatukat. Eddigi működésüket bizonyítja az a távirat, amelyet valamennyi tanfelügyelő megkapott 1946. március 13-án. A távirat szerint „Az 1200/1946. VKM számú rendelet végrehajtása a német lakosságra vonatkozóan a kitelepítés miatt további intézkedésig felfüggesztendő! Moravék Endre miniszteri tanácsos”²⁷

Tehát a 68 800/1945. VKM számú rendelet valamennyi hazánkban élő nemzeti-ségi lakosra vonatkozott. Végrehajtását a minisztérium, a tankerületi főigazgatók és tanfelügyelők pártállásuktól, a kialakuló népi demokráciához való viszonyuk alapján befolyásolták.

Ebben az időszakban a legaktívabban a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontja harcolt a délszláv népcsoport anyanyelvi oktatásáért. A katolikus horvátok, szlovének anyanyelvi oktatásáért kellett a legnagyobb harcot megvívni, hiszen a reakciós tanügyi vezetés mellett még nagyobb ellensége volt a nemzetiségi oktatásnak a katolikus egyház. Nehezítette a helyzetet a tanítóhiány. A szlovák nemzetiség kezdeti sikeres oktatása megállt. Megbénította a további fejlődést a lakosságcsere megindulása.

A román nemzetiség egyházi iskoláiban közvetlenül a felszabadulás után megindult az élet. Új állami iskolák létrehozását több tényező gátolta. Ezek közé tartoztak a múlt nacionalizmusának újjáéledésétől való félelem, a románságnak, mint nemzetiségnek a lenézése, a tanítóhiány és nem kis mértékben a nemzetiségi tudat jelentős hiánya.

A német nemzetiségről mind a rendelkezések, mind az alsóbb szintű jelentések keveset szólnak. Nemzetiségi tudatuk fejlettebb volt, igényelték a saját nyelvükön való iskolai oktatást. Utalást találunk arra, hogy a tanügyi vezetés több segítséget is megadott a számukra, mint a többi nemzetiségnek.

A Pedagógusok Szabad Szakszervezete és a VKM-ben dolgozó demokratikus szellemű pedagógusok kiharcolták a tankönyvek felülvizsgálatát, a fasiszta szellemű sajtótermékek iskolai könyvtárakból való eltávolítását. A VKM 1945 nyarán tette közzé a használatból kivonandó tankönyvek jegyzékét. Mivel nemzetiségi tankönyvei külön csak a magyarországi németeknek és néhány görögkeleti szerb iskolának voltak, vagy pusztán fordítását képezte a magyar tankönyveknek, ott is hasonló olvasmányok kihagyását javasolták a tankönyvvizsgáló bizottságok.

A 68 800/1945. sz. VKM rendelet nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Nem sok fejlődést eredményezett a magyarországi nemzetiségek oktatásában. Mind a nemzetközi, mind a haladó hazai közvélemény élesen kifogásolta, hogy a demokratikus Magyarországon továbbra is megoldatlan az itt élő nemzetiségek jogai, elsősorban iskolai anyanyelvi oktatásuk. Már 1945 végén kiderült, hogy a nemzetiségi iskolákban tanulók iskolába való beiratkozását visszasságok jellemzik. A nemzetiségi ügyek eredményesebb intézése céljából létrehozzák a XII/b. ügyosztályt. Az új ügyosztály feladatáról valamennyi tanfelügyelőt körlevélben értesítették.²⁸

A demokratikus erők és a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Szövetsége hatására a VKM új rendelettervezet előkészítéséhez látott hozzá. Ebben már közreműkö-

²⁶ Új Magyar Központi Levéltár VKM Nemzetiségi ügyek 29 035/1946.

²⁷ Bács-Kiskun megyei Levéltár Bács-Bodrog-Baja tanfelügyelőjének iratai 1946 — iktatási szám nincs

²⁸ Új Magyar Központi Levéltár VKM Nemzetiségi ügyek 25 734/1946.

dött a XII/b. ügyosztály is. A Magyarországi Szlávok Antifasiszta Szövetsége elégedetlen volt a szerb-horvát nemzetiség oktatásával. Úgy vélték, de bizonyították is, hogy a horvát és a szlovén lakta területeken a közigazgatásban működő még reakciós erők és a katolikus egyház megfélemlítette a nemzetiségi lakosságot. Így önként nem merték kezdeményezni az anyanyelvű oktatást.

A nemzetiségi iskolaügy újjászervezése mellett a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Szövetségének kezdeményezésére együtt jelent meg a VKM 2280/1946. M. L. számú rendelete a délszláv nemzetiségű magyar állampolgárok kulturális és egyéb nemzetiségi jogainak hatékonyabb biztosítása érdekében a nemzetiségi összeírás.²⁹

Az 1200/1946. VKM számú rendelet kidolgozása lényegesen alaposabb munkát tükröz, mint a 68 800/1945-ös rendeleté. Igaz, hogy több idő és nagyobb tapasztalat állt már a VKM mögött, és erőteljesebb volt a demokratikus erők és a közvélemény nyomása is. Az előkészületek során a VKM a rendeletervezetet megküldte véleményezésre a különböző felekezetekhez, a Jugoszláv katonai misszió vezetőjének, a Magyarországi Délszlávok Antifasiszta Frontjának és a Magyarországi Szlovákok Antifasiszta Frontjának.³⁰ Egyben a vallás és közoktatásügyi miniszter kérte a belügyminiszter segítségét a kiadandó rendelet hivatalos román, szerb, szlovák, horvát és vend nyelvekre való lefordításában, valamint a közigazgatásban dolgozók is ismerjék meg.³¹

A 68 800/1945 és az 1200/1946-os rendelkezések között az a leglényegesebb különbség, hogy a nemzetiségi tanítási nyelv bevezetését az iskolában nem a szülőknek, hanem a kormánynak kell kezdeményezni. A népiskoláknál — még ekkor sem általános iskoláról szól a rendelkezés — 15 fő, középiskolánál és középfokú szakiskolánál a helyi viszonyok alapján változó volt. Ugyanis a népesedési adatokból akartak kiindulni, figyelembe véve a nemzetiségi szülők, illetőleg a magyarországi nemzetiségek egyesületeinek véleményét is. A végrehajtási utasítás lehetővé tette, hogy abban a helységben, ahol a jelentkezők létszáma nem éri el a 15 főt, a tanulókat körzeti iskolába irányítsák.

Az 1200/1946. számú rendelkezés nemcsak a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolák kiterjesztésében hozott újat, hanem az oktatás rendszerében is haladást jelentett. A felszabadulás előtt a nemzetiségi oktatás a népiskolákban három típusban történt. Nemzetiségek elz a háromas tagozódású iskolarendszert előzetesen is bírálták. Véleményük szerint csak az első típus tekinthető nemzetiségi oktatásnak, míg a második és harmadik típust magyarosító, illetve magyar tanítási nyelvű iskolának tekintették. Az egységes típust azért bíralták, mert a kétnyelvű tanítás az idő ésszerű kihasználását megakadályozta, s így a tanulók jóval kevesebbet sajátítottak el, mint a csak egy nyelven tanulók. Ez a probléma, ha más jelleggel is, vitáját képezi jelenlegi nemzetiségi oktatási rendszerünknek is.

Az 1200/1946-os rendelet csak egyféle nemzetiségi iskolát ismer el: az úgynevezett tiszta anyanyelvűt. Az ún. egységes típusú, valamint a 3. §-os iskola ezzel teljesen eltűnt az 1946-os magyarországi iskolarendszerről. Egyben az új rendelet megadta a lehetőséget arra, hogy a magyar tanítási nyelvű iskolákban — valamennyi fokozatban — ha megfelelő számú nemzetiségi szülő kívánta a nemzetiségi nyelvet külön tantárgyként taníthatták. A rendelet ismerteti a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolák óratervét is.

A III. fejezet 11. § 2. pontja szerint „Az állami, községi, társulati, egyesületi valamint magán — láthatjuk, hogy ekkor még milyen változatos formái léteztek

²⁹ Köznevelés, 1946/6. 16—25. old.

³⁰ Új Magyar Központi Levéltár VKM Nemzetiségi ügyek 19 012/1946.

³¹ Uo. 19 012/1946.

a nemzetiségi alsófokú oktatásnak — a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolák tantervét az iskola fenntartójának vagy a magyarországi nemzetiségek jóváhagyott alapszabályokkal működő kulturális egyesületeinek meghallgatása után a vallás- és közoktatásügyi miniszter, illetőleg a miniszterrel egyetértésben a szakminiszter állapítja meg. Ennek megtörténteig a magyar tanítási nyelvű iskolákban érvényes tantervi anyagot kell értelemszerűen módosítással tanítani.”

A tankönyveket — számuk ekkor igen kevés, illetve bizonyos területen egyáltalán nincs — a minisztérium jóváhagyásával az iskolafenntartók is kiadhatták. Ez az intézkedés újabb tarkaságot és zűrzavart eredményezett, amelyen majd csak az iskolák államosítása, egységes tantervek és tankönyvek kiadása segített.

A rendelkezés jelentős kitétele az, hogy a nemzetiségi iskolák „nyilvánosjogú” iskolák. Azaz a hasonló típusú magyar tanítási nyelvű iskolák elvégzésével egyenlő értékű „államérvényes” bizonyítvány kiállítására voltak jogosultak. Az iskola fenntartására, felügyeletére és igazgatására vonatkozó szabályok a tanítási nyelv változása esetén sem módosultak. Több helyen a vallásfelekezeti iskolafenntartó nem vállalkozott a nemzetiségi tanítási nyelvű iskola fenntartására, ezért állami iskola fenntartásáról kellett a tanügyigazgatásnak gondoskodnia. A rendelet hangsúlyozta, hogy a nemzetiségi iskolák, legyenek azok egyházi vagy állami, illetőleg magániskolák, ugyanolyan feltételekkel és ugyanolyan arányban részesülnek államsegélyben, mint a hasonló jellegű magyar tanítási nyelvű nem állami iskolák.

A rendelet mellékletként óratervet is tartalmazott, amelyben meghatározta a tanítandó tantárgyakat és az óraszámokat. A legkedvezőtlenebb az egytanítós népiskolák tanítóinak a helyzete volt. Pedig a meglévő nemzetiségi iskolák közül szinte ekkor még csak ilyenek léteztek. Egyetlen tanító tanított 1—8. osztályban. A kötelező óraszámuk heti 61 óra volt, amely napi több mint tíz órai munkát jelentett a hittan tanítása nélkül, amit a legtöbb helyen szintén a tanítónak kellett ellátni. Ma szinte elképzelhetetlennek tartjuk, hogyan lehetett ilyen magas óraszám mellett valamennyi tantárgyat érdemben tanítani. Nem sokkal volt kedvezőbb a kéttanítós népiskolák óraterve sem. Itt 1—4. osztályban 28; 5—8. osztályban 31,5 órát kellett tanítani.

Kedvezőbb képet csak a teljesen osztott népiskolák óraterve mutatott. Megvalósulásuk azonban — valamennyi nemzetiségnél — csak évek múlva indult meg.

A tantárgyfelosztás szinte a ma igényeinek megfelelően alakult. Magyar nyelvet első osztályban csak beszédgyakorlat keretében tanítottak. Ez a koncepció egyezik a mai elképzelésekkel is. A tanulók közvetlen környezetében található tárgyak megnevezése és belőlük egyszerű mondatok alkotása volt a feladat. Ezen ismeretek bővítése történik a második osztályban. A magyar olvasás és írás tanítását csak a harmadik osztályban kezdték meg. Az anyanyelv írás- és olvasástanítására is csak a második osztályban került sor. Ennek az volt az oka, hogy a nemzetiségi tanulók jelentős része hat éves korára sem anyanyelvét, sem a magyar nyelvet nem ismerte megfelelően. Még nehezebb volt a helyzet ott, ahol az anyanyelv archaikus változatát beszélték a tanulók. Erre utal a román tanfelügyelő jelentése a VKM XII. ügyosztályának a mezőpeterdi népiszkola helyzetéről írott jelentése. A nevelő nem tudta, hogy milyen nyelven oktasson. Ugyanis a tanulók román anyanyelvi tagozatra iratkoztak be. A tanítás megkezdésekor derült ki, hogy a gyermekek románul egyáltalán nem tudnak. Magyar tannyelvű oktatásra nem kerülhetett sor, hiszen a szülők gyermekeiket román nemzetiségűnek jelentették.³²

Az ehhez hasonló problémák mellett félelem és bizalmatlanság is tapasztalható nemzetiségeink között. Békés megye tanfelügyelője jelentette a miniszternek, hogy

³² Uo. 10 9787/1946.

a 68 800/1945. számú rendelet alapján a kétegyházi tanulók szülei titkos szavazás alapján döntöttek az iskola tannyelvéről. Így az iskolában egy magyar és egy román nyelvű tagozatot létesítettek. Az 1200/1946. számú rendelet alapján az új beiratás elrendelése után a szülőkhöz bizalmatlanság ébredt. Analógiát kerestek a szomszéd községben folyó német kitelepítéssel.³³

A felszabadulás után megindult népi demokratikus forradalom egész politikájában — így nemzetiségi politikájában is — szakított a Horthy korszak nacionalizmusával és sovinizmusával. Társadalmi és kulturális területen egyaránt a nemzeti-nemzetiségi egyenjogúság talajára helyezkedett.

A helyi forradalmi kezdeményezések, a kormányban és egyéb társadalmi szervezetekben működő baloldali erők követelésére létrejött a hazai nemzetiségek oktatását szabályozó rendelkezés, amely a lenini nemzetiségpolitika adaptációját jelentette. 1947-ben megjelent a nemzetiségi tannyelvű nép-, illetve általános iskolák tanterve. Ezek a momentumok a nemzetiségi oktatás objektív feltételeinek meglétét jelentették. Bizonyos szubjektív tényezők — német kitelepítés, szlovák lakosságcsere, majd a Jugoszláviával való kapcsolatunk megromlása — nehezítették méltó megvalósítását. Elvileg hazánk nemzetiségpolitikája továbbfejlődött a proletárdiktatúra időszakában is, mint ezt a Magyar Dolgozók Pártja 1948-as, a nemzetiségi jogokat kifejezetten biztosító programnyilatkozata, az UNESCO minden „faji, nemi, nyelvi vagy vallásos megkülönböztetést” elítélő alkotmányának törvénybe iktatása és nem utolsósorban az 1949 nyarán elfogadott alkotmány nemzetiségi jogokról szóló 49. §-a bizonyítja. A helyes lenini nemzetiségi politika irányába mutató elvek a személyi kultusz éveiben csak töredékesen valósultak meg. Igazi eredmények csak az 1950-es évek derekától mutatkoztak.

³³ Uo. 62 207/1946.

Irene P. Rigó

PASSAGES FROM HUNGARY'S HISTORY OF NATIONAL
EDUCATION DURING THE TRANSFORMATION YEARS OF
THE PEOPLE'S DEMOCRATIC SYSTEM (1944—1946)

From the counter-revolutionary period, liberated Hungary inherited an obsolete school-system, the function and the structure of which were both very underdeveloped. This underdeveloped state was more serious in the educational system of the national minorities. Yet one of the most characteristic and distinctive features of a national entity is the use and cultivation of their national idiom. This in turn is inseparable from the school.

The majority of nationalities in Hungary spoke an archaic form of their language. Before the liberation of Hungary the language of instruction was Hungarian (with the exception of the German and Serbian schools.) The aggressive assimilation of the national minorities was gradual. However, after the liberation the Anti-Fascist Slavic Front in Hungary pioneered the way for education of the national minorities. A comprehensive provision concerning minority was introduced on October 30, 1945. In the case of each nationality in Hungary the lack of teachers made it even more difficult to develop the national education. Only the Germans and the Serbs had teacher training. The Germans had the most advanced school-system and native tongue instruction which for several years ceased to operate due to resettlement. A comparatively well-developed Serbian school-system was not without problem, since education of the Croats and Slovenians remained an issue. After a short period of success, the Slovianic endeavours came to a sudden standstill when "population exchange" commenced. The fear of renewed nationalism in Romanian schools was an obstructive factor.

Due to the revolutionary initiatives and the demands of left-winged forces in both the government and other social organizations an act concerning the education of the national minorities was passed. The 1200/1946 departmental order provided for equal rights in the education of the national minorities. The order acknowledged only one type of school; that is, where the language of instruction was in the native tongue. The enforcement of this law was obstructed by several objective and subjective factors.

Rigóné Péter Irén

ÉTUDES SUR L'HISTOIRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE EN HONGRIE
AU COURS DES PREMIÈRES ANNÉES DE L'ÉVOLUTION DÉMOCRATIQUE
(1944—1946)

Après la Libération, la Hongrie a hérité de l'époque contrerévolutionnaire un système d'éducation sous-développé et dans son contenu et dans sa structure. L'éducation des nationalités a été dans une situation encore plus déplorable. Or, un des traits distinctifs les plus caractéristiques et les plus importants de l'existence nationale est la langue maternelle, son usage et sa culture. Ce qui est inséparable de l'école.

La plupart des nationalités vivant en Hongrie ont parlé une variante archaïque de leur langue. Avant la Libération, l'enseignement était pratiqué en hongrois dans leurs écoles, à l'exception des écoles des Allemands et des Serbes. C'était le Front Antifasciste des Slaves de Hongrie qui a joué un rôle d'initiateur dans la mise en oeuvre de l'éducation nationale après la Libération. La première disposition globale sur la cause de l'éducation nationale a été prise le 30 octobre 1945. L'élargissement de l'éducation en langue maternelle pour toutes les nationalités de Hongrie a été empêché par manque de professeurs. Les Allemands avaient le réseau scolaire et l'éducation en langue maternelle les plus développés, mais ceux-ci ont été complètement bloqués pendant quelques années par la mise en oeuvre des expulsions. Parallèlement à la modernité relative de l'éducation des Serbes, l'éducation des Croites et des Slovénes a présenté certains problèmes. Après les succès du début, le développement de l'éducation des nationalités slovaques s'est ralenti, ceci étant dû à la mise en oeuvre du transfert des populations. Dans les écoles des nationalités roumaines la crainte de ressusciter l'ancien nationalisme a joué un rôle inhibiteur. A l'incitation des initiatives révolutionnaires locales, ainsi que des forces de gauche du gouvernement et d'autres organisations sociales, une disposition a été prise qui aurait réglé l'éducation des nationalités en Hongrie. La disposition 1200/1946 formulée par le Ministère des Affaires Culturelles a assuré des droits égaux dans l'éducation des diverses minorités nationales. Elle n' a reconnu qu' un seul type d'école nationale: celle en pure langue maternelle. L'exécution de la disposition a été empêchée par plusieurs facteurs objectifs et subjectifs.